

*****

ПСИХОЛОГІЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ

*****

УДК 070.447:16:159.94

I. Ю. Антоненко

ЖУРНАЛІСТСЬКИЙ ТЕКСТ: ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ

У статті висвітлено психологічні особливості журналістських текстів за різновидом індивідуального стилю мислення. Визначено розумові стратегії основних журналістських стилів та можливості психологічного аналізу журналістських текстів.

Ключові слова: стилі мислення, психологія журналістського тексту, психологічний аналіз тексту.

I. Вступ

“Стиль – це людина” (Ж. де Бюффон); “Стиль – це одяг думки” (Ф. Честерфілд); “Стиль – це ніс: двох однакових не буває” (Б. Шоу); “Стиль письменника повинен відображати його дух, але вибір і використання мовного матеріалу – результат вправ” (Е. Гіббон). Виходячи із цих висловлювань, можна визначити стиль як індивідуальність. Індивідуальність стилю професійного журналіста – результат саморегуляції особистої журналістської творчості під впливом актуального психічного стану соціуму.

На сьогодні професійний журналіст повинен володіти будь-яким стилем, але професіоналізм журналіста визначається глибиною розуміння, який із стилів і в якому аспекті буде адекватний психічній реальності суспільства. Це питання перспектив, творчого довголіття та психічного здоров'я журналіста.

II. Постановка завдання

Мета статті – визначити психологічні закономірності феноменів індивідуальної творчості журналіста, розглянути психологічні процеси масової комунікації, що знаходять відображення в стилістичних особливостях журналістських текстів.

III. Результати

“Добре пише не той, хто добре пише, а той, хто добре думає” [1]. Цей підхід міг би підготувати майбутнього фахівця до роботи в умовах сучасної масової комунікації, познакомити з психологічними прийомами вирішення типових комунікативних проблем, характерними психосоціальними ефектами масової комунікації [12].

Під стилем мислення автори розуміють відкриту систему інтелектуальних стратегій, прийомів, навичок та операцій, до якої особистість журналіста схильна відповідно до своїх індивідуальних особливостей (від системи цінностей і мотивації до характерологічних властивостей).

Стиль мислення – відкрита, тобто поновлена в часі, система, але система, що володіє відносно постійним ядром, структурою та вибірковістю до зовнішніх впливів. Зустрічаються люди зі складною стильовою організацією, у яких таких ядер більше від одного, вони однаково добре володіють кількома стилями мислення.

О. О. Алексєєв і Л. А. Громова виділяють п'ять основних стилів мислення. У кожного з них є сильні та слабкі сторони. Стилів мислення не повинні залежати від рівня розвитку інтелекту, будь-який стиль повинен мати механізм самозбереження, інакше він не буде стилем. Завдяки такому механізму всякий успіх закріплює звичні стратегії, а навички та схеми мислення підтверджують для нас їх цінність [2].

Стилів мислення відображаються в текстах. Виділення ознак стилю вимагає певних навичок, які засвоюються поступово. Коли ж відбувається засвоєння способів аналізу тексту, якісна диференціація здійснюється дуже швидко [11].

Синтетичний стиль. Комбінування несхожих, часто протилежних ідей, поглядів, позицій – саме це найбільше подобається робити синтезаторам. Їх улюбленою формою мислення є спекулятивне (тобто умовне, теоретичне) мислення, уявний експеримент. Синтезатори шукають спосіб “поєднати непоєднане” в новій, творчій

комбінації, слідуючи формулою: “теза – антитеза – синтез”. За наявності “гарної” теорії виявляється оперативний простір для польоту думки (і фантазії, коли про факти забувають) і зростають (на думку синтезатора) шанси знайти серед безлічі варіантів взаємоприйнятне вирішення проблеми. Представники синтетичного стилю надзвичайно чутливі до суперечностей у міркуваннях інших, живлять інтерес до парадоксів і конфліктів ідей, пишуться своєю креативністю, почуттям нового, гостротою погляду й мови та часто таємно обдарованістю. Представником синтетичного стилю, на нашу думку, є журналіст Дмитро Синяк: “Незаконно потрапивши до закритого лікувального закладу, я порушив одну зі статей Кримінального кодексу. Але ж матеріал вийшов цікавим. Головне, я таки розповів читачам те, що хотів” [6].

Ідеалістичний стиль. Ідеалісти – люди з підвищеним інтересом до цілей, потреб, мотивів і, природно, людських цінностей. Вони добре вміють формулювати цілі, і не тільки свої. “Куди ми йдемо і чому?” – ось класичне питання ідеалістів, що приводить у рух і спрямовує їх мислення. Інакше кажучи, ідеалісти розраховують і орієнтуються в своїх рішеннях на суб’єктивні й соціальні чинники, не цінують конфлікт і не отримують від нього задоволення; конфлікт видається їм непродуктивним і, отже, абсолютно непотрібним. Зазвичай ідеалісти пишуться своїми ідеалами, високими нормами моралі й поведінки, критеріями оцінювання діяльності, хоча й не завжди усвідомлюють, наскільки насправді високі їхні стандарти. Щоб задовольнити їхні запити, необхідна надвисока якість роботи та зразкова поведінка. “Саме президентська вертикаль – головний виконавець у структурі мобілізації, і основна відповідальність саме на місцевій владі. А ця вертикаль деградувала. У більшості областей України президент не призначив близько 50% керівників районних та обласних адміністрацій. Влада наполовину сама себе паралізувала”, – пише журналіст-ідеаліст, військовий експерт Юрій Бутусов [7].

Прагматичний стиль. Безпосередньо особистий досвід – головне і єдине мірило правильності/неправильності ідей, рішень, вчинків, життя в цілому. Прагматики добре відчують кон’юнктуру й мають здатність вловлювати попит і пропозиції в найширшому розумінні цих слів. Прагматичний світогляд уберігає від надмірної серйозності й драматизації в підході до проблем. Прагматики – досить гнучкі й адаптивні люди, володіють добре розвинутими навичками спілкування: здатні поставити себе на місце іншої людини, тобто не тільки раціонально вивести, а й відчувати практичні та гуманітарні

(етичні, психологічні) наслідки пропонуваніх рішень. “Я з тих людей, які на удар відповідають ударом. І так до “упора”, наскільки ресурсів вистачить. І я хотів би застерегти тих, хто вважає, що журналістів можна залякати, що з ними слід говорити з позиції сили. Ми вміємо “дати здачі”. І не тільки “накопати” і надрукувати, а й фізично”, – слова журналіста-прагматика Рустама Курбатова [8].

Аналітичний стиль. Представників аналітичного стилю відрізняє логічна, методична, ретельна (з акцентом на деталі) й обережна манера вирішення проблем. Перш ніж прийняти рішення, вони розробляють детальний план і намагаються зібрати якомога більше інформації, тому часто “потрапляють у яблучко”; особливо якщо не перебувають у цейтноті. Аналітики гірше за інших переносять невідомість, невизначеність, хаос. Вони схильні бачити світ логічним, раціональним, упорядкованим і передбачуваним. Очевидно, що люди з таким світоглядом відчують труднощі під час несприятливих обставин, скажімо, заворушень на вулиці, нестабільності економіки або напруженої обстановки в сім’ї. Аналітик вважає за краще концентрувати свою увагу на об’єктивних даних, процедурі та “найкращому методі”. Аналітики витрачають багато сил на добування інформації, і пишуться своєю компетентністю в знаннях і розумінні всіх аспектів будь-якої ситуації. “Я починаю сумувати за тією справжньою журналістикою – вільною, творчою, професійною, яка змушує людей думати, співставляти, яка рие під систему, яка протистоїть їй, яка провокує на роботу над помилками, яка робить країну сильнішою. Хіба не за це був Майдан?” – зі статті журналіста-аналітика Остапа Дроздова [9].

Реалістичний стиль. Факти є факти. адже ідеалісти – насамперед емпірики, а не теоретики. Для них “реальним” є тільки те, що можна безпосередньо відчувати: відчувати запах, доторкнутися до чогось, особисто побачити чи почути, самому пережити тощо. Мислення реаліста характеризується конкретністю й установкою на виправлення, корекцією ситуації з метою досягнення певного результату. Реалісти відчують потребу контролювати ресурси, людей і результати, вони пишуться своєю різкістю, уїдливістю, здатністю приводити інших у збентеження, хоча й розрізняються спрямованістю своїх “коронних” питань. Таким є видатний Чарльз Буковскі: “...все, що я пишу, – здебільшого факти, але вони ще прикрашені вигадкою, вивертами туди-сюди, щоб відокремити одне від іншого... На дев’ять десятих факту одна десята вигадки, щоб все розставити по місцях” [10].

Отже, розумовими стратегіями основних журналістських стилів є:

1. Синтезатор:
  - відкрита конфронтація;
  - приголомшливі питання і відповіді;
  - позиція “стороннього спостерігача”;
  - інкубація суперечностей;
  - фантазування в стилі “що, якщо”;
  - негативний аналіз.
2. Ідеаліст:
  - інтерес до цілого;
  - “дальній приціл”;
  - визначення цілей та критеріїв;
  - рецептивне слухання;
  - пошук засобів для досягнення згоди;
  - апологія гуманності.
3. Прагматик:
  - інкременталізм;
  - експериментування та інновації;
  - пошук швидкої віддачі;
  - тактичне мислення;
  - маркетинговий підхід;
  - планування можливостей.
4. Аналітик:
  - систематичний аналіз варіантів;
  - запит додаткових даних;
  - консервативне фокусування;
  - картування ситуації;
  - конструктивна увага до деталей;
  - аналіз через синтез.
5. Реаліст:
  - “Що? Де? Коли і Як? Навіщо і Чому?”;
  - інвентаризація ресурсів;
  - прагнення до практичних результатів;
  - спрощення;
  - опора на думку фахівців;
  - гостра корекція.

Процес розуміння своєрідного журналістського тексту пов’язаний із з’ясуванням взаємовідносин між структурними компонентами, що пов’язано із з’ясуванням відносин між компонентами стилю. Розуміння, пов’язане із з’ясуванням відносин між компонентами стилю, свідчить про осмислення тексту. Проблему процесу розуміння до сьогодні досліджують логіки, лінгвісти та психологи, такі як: А. В. Антонова, А. А. Брудний, Л. П. Добраєв, Т. М. Дрідзе, Ю. М. Лотман, А. П. Назаретян, Г. І. Рузавін, Ю. А. Шерковін та ін.

Психологічний аналіз тексту пов’язаний з виявленням не тільки розуміння, а й відносин, а також переживань суб’єкта. Під текстом розуміють будь-яке знакове відображення дійсності, будь то фізична реальність навколишнього світу або ж актуалізація психічної інтенції людини.

Життя не стоїть на місці, свідомість людини змінюється, породжуючи нові й нові смисли, які людина далеко не завжди здатна вербалізувати. В. І. Батов аналізує проблему розуміння індивідуального стилю журналіста, а також ступінь вираженості заду-

му автора в зовнішній формі творчого продукту, при цьому матеріалізація або оформлення вихідної ідеї – це *символ* вихідного задуму, а безпосереднє й недосвідчене читання символів – безглузде заняття, адже “за своєю суттю це невиразні, метафоричні й загадкові портретні замальовки психічної реальності” [3]. За деяких умов (жанр, сюжетна простота) та інтелектуальної “готовності” читача словесна оболонка виявляється достатньо прозорою, і намір автора може бути адекватно сприйнятий, а в підсумку – твір правильно розуміють.

Спираючись на ідею концептів мовної дійсності М. М. Бахтіна [5], можна виділити три способи взаємодії Я з авторським Я:

- ставлення до іншого суб’єкта як до об’єкта, що передбачає утвердження в авторській ідеї такого розуміння “чужого” Я, яке б інтерпретувало іншу свідомість як об’єкт пізнання;
- способи передачі, комунікації ідеї. Монолог – односпрямований рух ідеї від однієї просторово-часової точки мовної дійсності. Діалог – рух ідеї, що відображається у двох формах: інтердіалог – усередині мовного простору, інтрадіалог – виходить за межі мовного простору. Поліфонія – рух ідеї з різних, самостійних точок мовної дійсності;
- тимчасова розгортка подій, що становлять змістовну основу мовної дійсності: синхронія – одночасний перебіг подій, діахронія – послідовний перебіг подій.

Мовні елементи розподіляють у загальній структурі тексту в певній пропорції, яка характеризує індивідуальний мовний стиль автора. Цікаво, що стиль журналіста визначає не винятковість мовного елемента, а своєрідність у вживанні загальних мовних форм, а це може бути об’єктивно встановлено тільки математично. При цьому необхідно враховувати слова, що мають не тільки більшу частоту вживання, а й утворюють різні частини мови. Результат аналізу тексту можна подати у вигляді графіка розподілу частоти народження мовних елементів, що цілком вирішує проблеми атрибуції (спірного авторства: анонімності й псевдонімності творів) і проблеми фальсифікацій [3].

Будь-яка людина з досить добре сформованими мовними навичками здатна за кількома пропозиціями подати “мовний образ” автора сприйманого тексту. У цьому випадку для розробки методу експлікації інваріантних структур тексту невеликого обсягу доцільно використовувати психологічний механізм константності сприйняття мови. Наприклад, психопатичні особистості воліють імперативні повідомлення у формі монологу, а шизотиміки – інтердіалог і поліфонію [11].

Психологічний аналіз журналістського тексту дає можливість визначити:

1. Чим є текст:

- продукт культурно-історичного розвитку;
- результат взаємодії сигнальних систем;
- функціонування системи око-мозок-рука;
- знакове відображення дійсності;
- Я-проекція;
- розповідь в образно-мовній формі;
- спосіб духовного освоєння світу та самовираження;
- естетичне відображення світу й душі;
- індикатор індивідуальних особливостей.

2. Відчутні ознаки тексту:

- форма, розмір;
  - наявність ознак переможця, переможеного;
  - екстрапунітивність, інтрапунітивність, імпульсивність;
  - ознаки комічного, пародійного;
  - наявність типологічних ознак;
  - когнітивність стилю: простота-складність, синтетичність-аналітичність тощо;
  - стратегії відтворення;
  - позиції батька, дитини, дорослого;
  - склад слів і словосполучень;
  - розташування на аркуші;
  - спосіб написання;
  - композиційна побудова;
  - стилістична стратегія.
3. Що виявляється:
- стан моторики;
  - особливості мотивації;
  - індивідуально-типологічні та вікові особливості;
  - самооцінка і спрямованість особистості;
  - графічна культура;
  - художні здібності;
  - емоційний стан;
  - інтелектуальний розвиток;
  - когнітивні стилі;
  - особливості темпераменту;
  - розвиток фантазії та уяви;
  - стан міжособистісних відносин;
  - наявність патології, стан здоров'я.

IV. Висновки

Отже, стилістично забарвлений журналістський текст є актом матеріалізації свідомості, а формування свідомості пов'язане з розвитком мови та мовлення. Свідомість як вища форма психічного відображення й регуляції діяльності людини являє собою складну систему, здатну до розвитку. Крім того, свідомість здійснює моделювання світу

та перетворює його в діяльності. Аналіз структури цієї моделювальної системи, її генезису й функціонування є завданням психологічного дослідження індивідуальної свідомості. Таким чином, вивчаючи продукти діяльності людини, зокрема журналістський текст, ми можемо досліджувати й стан свідомості автора, особливості його розвитку. Репрезентація світу у формі образу залежить від багатьох психічних складових, зокрема, від мотиваційної сфери, емоційного стану. А кодування, категоризація вихідного змісту в знаковій і символічній формі приводить до збагачення його сукупним соціальним досвідом, упорядкування вихідного змісту, його організації у формах, вироблених суспільною практикою в сьогоденні.

Список використаної літератури

1. Аграновский А. Давайте думать / А. Аграновский // Журналист. – 1967. – № 4. – С. 154–155.
2. Алексеев А. А. Поймите меня правильно, или Книга о том, как найти свой стиль мышления, эффективно использовать интеллектуальные ресурсы и обрести взаимопонимание с людьми / А. А. Алексеев, Л. А. Громова. – Санкт-Петербург, 1993. – 352 с.
3. Батов В. И. По ту сторону слова. Очерки прикладной психогерменевтики: от Иисуса Христа до Владимира Высоцкого / В. И. Батов. – Москва, 2001. – 293 с.
4. Бахтин М. М. Формальный метод в литературоведении / М. М. Бахтин. – Москва : Лабиринт, 1993. – 207 с.
5. Бахтин М. М. Фрейдизм. Формальный метод в литературоведении. Марксизм и философия языка : статьи / М. М. Бахтин. – Москва : Лабиринт, 2000. – 625 с.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wz.lviv.ua/ukraine /121141>.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ria.ru/world/20150131/10452_53983.html#ixzz3XZr8fYBz.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://timeua.info/010803/kurbanov.html>.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.112.ua/analitika/yak-viyna-na-shodi-rozstrilyala-ukrayinsku-zhumalistiku-186920.html>.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tvc.ru/news/show/id/63071>).
11. Потемкина О. Ф. Психологический анализ рисунка и текста / О. Ф. Потемкина, Е. В. Потемкина. – Санкт-Петербург : Речь, 2006. – 524 с.
12. Пронина Е. Е. Психология журналистского творчества / Е. Е. Пронина. – 2-е изд. – Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2003. – 320 с.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2015.

Антоненко И. Ю. Журналистский текст: психологические закономерности индивидуального стиля

В статье рассматриваются психологические особенности журналистских текстов по разновидности индивидуального стиля мышления. Определяются стратегии основных журналистских стилей и возможности психологического анализа журналистских текстов.

Ключевые слова: *стили мышления, психология журналистского текста, психологический анализ текста.*

Antonenko I. Journalistic Texts: the Psychological Patterns of Individual Style

A professional journalist should master any style, but the professionalism of the journalist is determined by the depth of understanding of which of styles and in what aspect it will fit the real psychohistorical condition of society adequately. It is a matter of life prospects, creative longevity and mental health of a journalist.

The purpose of the article is to determine the psychological patterns of individual creativity and mass effect; consider higher mental functions of human and psychological processes of mass communication, expressed in the stylistic features of journalistic texts.

The basic cogitative strategies of the main journalistic styles are: "Synthesizer" (open confrontation, stunning questions and answers, the position of "outside observer", the incubation of contradictions, fantasy formation in the style of "what if", the negative analysis); "Idealist" (an interest to a whole, "long-run" approach, defining objectives and criteria, receptive listening, seeking means to reach an agreement, an apology for humanity); "Pragmatist" (incrementalism, experimentation and innovation, the search for quick output, tactical thinking, marketing approach, alternatives planning); "Analyst" (systematic analysis of options, querying an additional data, a conservative focus, mapping the situation, a constructive attention to details, the analysis-by-synthesis); "Realist" ("What? Where? When and How? What for? and Why?", an inventory of resources, aiming at practical results, simplification, reliance on the opinion of experts, sharp correction).

The psychological analysis of individual journalistic text makes it possible to determine the state of the motor activity; the special aspects of motivation; individually-typological and age-related features; self-concept and personality orientation; graphic culture; artistic ability; emotional state; intellectual development; cognitive styles; temperament features; development of fantasy and imagination; the state of interpersonal relations; the presence of pathology, state of health.

Key words: *directions in thinking, the psychology of journalistic text, text analysis.*